Gerry van der List

Met God midden in de politiek

De missie van de ChristenUnie

2025 Prometheus Amsterdam

WOORD VOORAF

Het is nooit prettig als je bij het schrijven van een boek de relevantie van je onderwerp ziet afnemen. Helaas was dat wel enigszins het geval bij *Met God midden in de politiek*. Bij aanvang van de werkzaamheden speelde de ChristenUnie immers een rol van betekenis in de regering. Politieke analisten vroegen zich af hoe een partij met slechts vijf zetels in de Tweede Kamer erin slaagde zo'n grote invloed uit te oefenen op het beleid van het derde en vierde kabinet-Rutte. Maar nu bevindt een CU-fractie van slechts drie personen zich in de oppositiebanken, waardoor de uitgeoefende macht vanzelf minder is geworden. Bij het tienjarig bestaan van de partij verscheen een bundel met de titel *Van de marge naar de macht*. Na de overdracht van de leiding van Gert-Jan Segers aan Mirjam Bikker lijkt de omgekeerde weg afgelegd: van de macht naar de marge.

Toch blijft de ChristenUnie een interessante partij. Al was het maar vanwege haar missie die centraal staat in dit boek. De rode draad vormt de vraag hoe het christelijk geloof politiek vorm kan en moet krijgen. Met de prak-

tisch onvermijdelijke spanning tussen het getuigen van de goede, religieus geïnspireerde bedoelingen en het maken van vuile handen om iets te bewerkstelligen, hebben alle vertegenwoordigers van de partij sinds de oprichting in 2000 tot de dag van vandaag te maken gehad. Daarnaast levert de samensmelting van GPV en RPF tot een nieuwe groepering hopelijk inzicht op in fusies van politieke partijen en tonen de ervaringen als – verreweg – de kleinste partner in regeringscoalities de politieke problemen en mogelijkheden van een gideonsbende, zoals CU'ers hun partij graag omschrijven.

Tijdens de talrijke interviews die ik hield, vroegen mijn gesprekspartners, belangstellend en soms lichtelijk achterdochtig, geregeld waarom juist ik een boek over de ChristenUnie wilde schrijven. Misschien lijk ik inderdaad niet de meest geschikte persoon voor een dergelijk project, als agnost die vroeger thuis in een katholiek milieu is grootgebracht met allerlei vooroordelen over protestanten. En als enigszins rechtse liberaal die het hartgrondig oneens is met tal van standpunten van de partij.

Toch meen ik wel over de juiste houding en over voldoende kennis van zaken te beschikken om de vrijwillig op mij genomen taak naar behoren uit te voeren. Onder meer omdat ik me beroepshalve al ruim twee decennia verdiep in politiek en religie. Waarbij ik, met een bij een redacteur van het weekblad *EW* (voorheen: *Elsevier*) passende oprechte interesse en distantie, probeer zakelijk personen, gedachten en ontwikkelingen zo correct en nauwkeurig mogelijk te belichten. Om de scepsis van mijn gespreks-

partners te verminderen, overhandigde ik hun af en toe het boek *Protestant* van mijn hand en vertelde er trots bij dat mijn voorzichtige verkenningen van het geloof dat Nederland vormde, zowaar door het *Reformatorisch Dagblad* (RD) vanwege hun degelijkheid waren geprezen. Weliswaar de krant van en voor SGP'ers, maar toch mooi meegenomen, zo'n protestants compliment.

Met God midden in de politiek is een bescheiden boek, geheel passend bij het karakter van de auteur. Ik heb nooit de illusie gehad een volledig beeld te kunnen schetsen van heden en verleden van de ChristenUnie. Ik heb zeker niet alle bewindslieden en Kamerleden gesproken, en de inspanningen op gemeentelijk en provinciaal vlak komen maar terloops aan bod. Ik wil me ook volstrekt geen oordeel aanmatigen over de prestaties van CU-bewindslieden als André Rouvoet, Arie Slob en Carola Schouten. Daarvoor schiet mijn kennis van de door hen bestreken beleidsterreinen tekort. Niettemin hoop ik een faire, feitelijk onderbouwde impressie te kunnen bieden van een intrigerende politieke groepering.

In elk geval was het een groot genoegen bijeenkomsten van de ChristenUnie te bezoeken en leden van de partij te spreken die mij, al dan niet met het verzoek niet geciteerd te worden, doorgaans hartelijk te woord stonden. Ik ervoer weer eens de kracht en aantrekkelijkheid van wat tegenwoordig morele ambitie wordt genoemd. Met in dit geval een door het christelijk geloof geïnspireerd streven de wereld te verbeteren en te handelen overeenkomstig Bijbelse normen en waarden.

De bereidheid de daad bij het Woord te voegen, komt soms imponerend over. Toen het voormalige CU-Kamerlid Joël Voordewind in 1988 getrouwd was, ging hij met zijn Deborah op huwelijksreis naar de Cambodjaanse vluchtelingenkampen op de grens van Thailand. Hij wilde een bijdrage leveren aan de strijd tegen de ongelijkheid en het onrecht in de wereld. Bij de licht cynische beroepsgroep waartoe ik behoor, bestaat al snel de neiging om de vraag die Voordewind in de titel van zijn memoires opwerpt, *Ben ik nou gek?*, bevestigend te beantwoorden. Maar de juiste respons is respect voor het christelijk idealisme dat er mede toe heeft bijgedragen dat de ChristenUnie al een kwarteeuw een toonbeeld van fatsoen is in de vaderlandse politiek.

1

EEN PARTIJ VAN GEBED

Mirjam Bikker heeft af en toe problemen met het openbaar vervoer. In het bijzonder op momenten in het leven van de leider van de ChristenUnie waarop haar wegen die van haar partij kruisen. 'Toen ik onderweg was naar een sollicitatiegesprek voor een stage als beleidsmedewerker bij de fractie in de Tweede Kamer, zag ik ineens het Amsterdam-Rijnkanaal naast me. O nee, dacht ik. Dit is niet de trein naar Den Haag. Ik vreesde dat ze zo'n prutser die veel te laat voor een belangrijke afspraak arriveert, niet zouden aannemen. Maar ze zagen het gelukkig toch in me zitten. En toen ik later – voor mijn gevoel uit het niets – werd opgebeld met de vraag of ik lijsttrekker wilde worden voor de gemeenteraadsverkiezingen in Utrecht, schrok ik zo dat ik pardoes in een verkeerde bus stapte.'

Bij het eerste contact met de ChristenUnie ging het ook al mis. De zeventienjarige Bikker stapte op 22 januari 2000 op weg naar het oprichtingscongres van de partij in Ede uit bij het verkeerde treinstation waardoor ze te laat arriveerde bij deze historische bijeenkomst. Wel op tijd

nog om bij het feestelijke evenement, opgevrolijkt met confetti en ballonnen, 'Samen in de naam van Jezus' te zingen: 'Samen bidden, samen zoeken, / naar het plan van onze Heer. / Samen zingen en getuigen, / samen leven tot Zijn eer.' Heel mooi vond ze dat, herinnert Bikker zich. 'Het verlangen om samen als christenen tot zegen te zijn. Ik ervoer grote blijdschap dat het gelukt was om elkaar te vinden over kerkmuren die lang de geesten scheidden.'

Vandaag verliep de reis van Bikker van haar woonplaats Gouda naar de evenementenhal 055 in Apeldoorn wel voorspoedig. Ruim op tijd is ze om een praatje te maken met de bezoekers van het vijftigste congres van de CU en om in haar toespraak uit te leggen dat de ChristenUnie altijd in vuur en vlam heeft gestaan voor het brengen van recht, voor gerechtigheid. Waarbij de christelijk-sociale politiek regelmatig een kritiek op de tijdgeest betekent. In de polariserende samenleving zou dit onder meer een strijd tegen links-elitair 'wokisme' en rechts populisme impliceren.

Vanzelfsprekend is de strijdbare speech van de in blauw broekpak gestoken Bikker voorafgegaan door gezang en gebed. Een jongerenbandje speelde stichtelijke muziek, psalmen klonken en Theoloog des vaderlands Kees van Ekris hield een overdenking naar aanleiding van een tekst uit het Bijbelboek Johannes. 'Onze congressen zijn echte feestjes,' zegt partijvoorzitter Ankie van Tatenhove. 'Mensen komen hier voor de gezelligheid. Voor de fijne sfeer, voor de gesprekken met andere leden, voor de ontmoetingen met Kamerleden en met bewindslieden die gewoon

door de zaal lopen en aangesproken kunnen worden. En om samen te bidden. De ChristenUnie is een partij van gebed.'

In de ChristenUnie wordt inderdaad veel gebeden. De partij kent zelfs een speciale gebedsgroep en Van Tatenhove opent de vergaderingen van het zevenkoppige landelijke bestuur waaraan ze sinds april 2021 leidinggeeft, steevast met gebed. Uiteraard is dit ook een vaste gewoonte bij het begin van een congres, zegt de voorzitter. 'De opening is inderdaad een unique sellingpoint van de ChristenUnie, als u dat zo wilt noemen. We bezinnen ons bij zo'n bijeenkomst. We stellen ons zelf belangrijke vragen. Wie zijn we als mens? Hoe doen we het als partij? We verootmoedigen ons, we gaan in gebed, we zingen. Samen zoeken we God.'

Bij een ongelovige buitenstaander dringt zich onwillekeurig de vraag op wat van al dat bidden wordt verwacht. Wordt er bijvoorbeeld gebeden om een gunstig resultaat bij verkiezingen? 'We bidden vanuit het hart om Gods zegen. Ook voor een zegen op de verkiezingen. Mede omdat we ervan overtuigd zijn dat we met ons programma van waarde kunnen zijn voor de bouw van Gods Koninkrijk. Voor individuele politici kan het bovendien troostend en waardevol zijn om te weten dat er mensen zijn die voor je bidden. Dat is iets anders dan een verlanglijstje bij Hem neerleggen. Wat die zegen voorstelt? Dat je het vertrouwen hebt dat het werk dat je doet van waarde is voor God, ook al zien en snappen wij als mensen niet precies waarom iets loopt zoals het loopt. Gods plan is niet van ons afhankelijk.'

Bikker, die elke vergadering van de fractie in de Tweede Kamer opent met gebed, is het met de partijvoorzitter eens. 'Ik vertrouw er vast op dat God betrokken is bij de mens en de wereld. Door middel van het gebed vraag je om steun en wijsheid bij het maken van moeilijke keuzes. Het is niet zo dat je heel concreet bidt om extra zetels bij de verkiezingen en in Hem teleurgesteld bent als de uitslag tegenvalt. Dan maak je het gebed instrumenteel. Daarvoor is het me te heilig. Valt dat een beetje te begrijpen voor een agnost?'

Vreugde bezingen

Voor de bijeenkomst in Apeldoorn is de partijleiding langs geweest bij prominenten uit het verleden om wijze raad te vragen voor het uitstippelen van de koers voor de toekomst. Zij zijn vandaag niet allemaal naar 055 gekomen. Zo ontbreekt André Rouvoet, de man die de CU bij de verkiezingen van 2007 naar zes zetels in de Tweede Kamer voerde, nog altijd een niet geëvenaarde recordscore voor de partij. De partijleider mocht toen als beloning als minister en vicepremier deel uitmaken van de regering, een mooie, maar ingewikkelde periode waarop hij later terugblikte in *ChristenUnie op het pluche*. In dit boek weidde Rouvoet ook enthousiast uit over de gewoonte van zijn partij bij bijeenkomsten uitbundig te zingen. Hij sprak over een feest. 'Waar wordt er nou echt gezongen? Wij zingen uit overtuiging, omdat het hoort bij wie we zijn.'

Dat geldt nog steeds, zegt Van Tatenhove. 'Samen zingen verbindt. Dat zie je in een voetbalstadion. Het doet wat met mensen. Daarom wil ik per se dat op congressen gezongen wordt. Dan vallen verschillen weg. Je looft God, je bezingt je vreugde, je uit je zorgen. Als je dat samen zingend doet, voel je dat. Dan ben je niet meer alleen.'

De muziek bij congressen is in de loop der tijd wel veranderd. Het zijn niet alleen meer kerkgezangen die ten gehore worden gebracht. Af en toe verschijnen drums, elektrische gitaren en keyboards op het podium. Steeds vaker klinken ook de *praise & worship*-liederen die in evangelische kring geliefd zijn. Sommige aanwezigen, in het bijzonder die met een donkere huidskleur, richten dan, met hun handen uitgestrekt, in vervoering de ogen op de hemel.

Voor Eric Holterhues was het even wennen aan de muzikale omlijsting van de congressen van de partij waarvoor hij sinds 2023 in de Eerste Kamer zit. Ooit wilde hij priester worden. Maar halverwege zijn studie aan de Katholieke Theologische Universiteit in Utrecht kwam de geboren Rotterdammer tot het inzicht dat hij in deze professie toch niet heel gelukkig zou worden. Hij verdiepte zich in economische zaken en koos voor een loopbaan in de financiële sector. Hij werkte bij Triodos Bank en Oikocredit Nederland, om eind 2023 over te stappen naar de ontwikkelingsbank FMO.

De bankier keerde het geloof evenwel niet de rug toe. Sterker nog: hij gaat elke ochtend in een kerk bij hem om de hoek in Utrecht naar de mis. 'Ik zeg wel eens tegen

vrienden: dit is mijn yoga. Ik vind het heel fijn om met een kleine, diverse groep de dag te beginnen met de schriftlezingen volgens het rooster van de rooms-katholieke kerk. Daarna ga je zo snel mogelijk de wereld in om wat je in de kerk gehoord hebt, handen en voeten te geven. Mis komt van het woord *missa*, zending.'

De opwekkingsliederen bij de bijeenkomsten van de CU sluiten vanzelfsprekend niet aan bij de religieus-culturele achtergrond van Holterhues. Maar verder past de partij goed bij hem, zegt hij. 'De ChristenUnie probeert politiek te bedrijven met een open bijbel. We kijken wat de waarden uit de Schrift betekenen voor onze samenleving. Daar voel ik me goed bij thuis. Er is ook veel meer dat katholieken en protestanten bindt dan wat hen scheidt.'

Enorm brave mensen

De muzikale traditie van de CU is ook niet zo besteed aan Ton van Brussel. Net als Holterhues heeft de voormalige directeur van het Amsterdamse debatcentrum de Rode Hoed een katholieke achtergrond. Maar op zijn elfde wendde hij zich af van het geloof. Dat had mede te maken met gruwelijke ervaringen op een internaat in Rijswijk, waar hij langdurig werd misbruikt door een pater. Een aversie tegen godsdienst hield hij er niet aan over, wel tegen godsdienstige instituties. In de kerk had hij niets meer te zoeken.

Maar tot zijn grote verrassing veranderde dit op zijn

zestigste. 'Van het ene moment op het andere. Ik had een zakelijke fout gemaakt bij de Rode Hoed en toen zei een man aan de telefoon dat hij me dit wel kon vergeven. Op dat woord sloeg ik enorm aan. Die term hoor je echt nooit. Ik had een soort godservaring. Dat klinkt heel esoterisch, dat past ook helemaal niet bij mij. Maar het was wel zo. Toen ben ik de gracht opgewandeld en de lege Noorderkerk binnengelopen. En ik wist: er is toch op een of andere manier een soort God in mijn leven.'

Van Brussel vond het een vreemde sensatie. Thuis werd het een gedoetje. Zijn ongelovige vrouw leek hem aan te staren alsof hij een godsdienstwaanzinnige was geworden. Hij voelde geen behoefte om anderen te bekeren en hield zo lang mogelijk verborgen dat hij plotseling van zijn ongeloof was gevallen. Maar dit drong toch geleidelijk door tot vrienden en kennissen. 'Heb je het al gehoord van Ton?' vroegen zij elkaar, op een enigszins verontruste toon. 'Doet hij wel meer rare dingen?'

Een van de rare dingen die hij deed, althans in de beleving van zijn seculiere omgeving, was kiezen voor de ChristenUnie. Mede door een vriendschap met Gert-Jan Segers, de vorige partijleider met wie hij in een leesclubje zat, werd hij actief in de partij. 'Wat ik goed vind, is dat de ChristenUnie niet pragmatisch is. Bij het innemen van elk standpunt wordt nagedacht over hoe dit zich verhoudt tot de beginselen. En er wordt flink gediscussieerd. Heel anders dus dan in, zeg, de VVD.'

Maar op congressen voelt Van Brussel zich nog altijd niet zo thuis. 'Het gros van de liederen zegt me niets.

De partijcultuur is niet de mijne. Orthodoxe christenen nemen het leven niet licht. Alles moet voor de poorten van de hel worden weggesleept. Ik heb een dosis roomse blijheid meegekregen van mijn vader. Als lachebekje ben ik een vreemde eend in de bijt. Uit de liederen van orthodoxe christenen spreekt een enorme vreugde, dat is waar. Dat vormt vaak een contrast met hun levenshouding. Het zijn wel enorm brave mensen. Ze hebben waarschijnlijk nog nooit in hun leven een mug doodgeslagen. Hun omgangsvormen vind ik beschaafd en hartelijk. Misschien zijn ze wel extra aardig tegen mij. Ze zijn dol op bekeerlingen. Ze informeren ook soms bezorgd af het wel goed gaat met mijn geloof.'

Dat de CU bestaat uit 'ontzettend sympathieke en integere mensen', is ook de ervaring van Remco van Mulligen. Dat vormde voor hem een reden om langer bij de club te blijven hangen dan gezien hun uiteenlopende opvattingen voor de hand lag. De historicus beschreef de beginjaren van de CU in zijn proefschrift *Radicale protestanten* en was een tijd actief in de partij, onder meer als secretaris van een werkgroep van rooms-katholieken. Maar mede door zijn sympathie voor de Palestijnse zaak voelde hij zich steeds meer een eenzame dissident en haakte hij af. In 2024 behoorde hij zelfs tot de bezetters van het partijkantoor in Amersfoort die protesteerden tegen de in hun ogen te positieve houding van de ChristenUnie ten aanzien van Israël.

Vanaf de zijlijn ziet Van Mulligen nu een steeds verdeeldere partij. 'De partij spat bijkans uit elkaar van diversiteit.

Aan de ene kant zijn er leden die sympathiseren met PVV en SGP, aan de andere kant leeft waardering voor linkse groeperingen. De partij wordt als het ware gevierendeeld. De liturgische vormgeving van congressen is nodig om die verbrokkeling te maskeren. Door samen te bidden en zingen wordt de christelijke identiteit bevestigd die het fundament vormt van een verdeeld huis.'

Mantel der liefde

Dit klinkt nogal dramatisch. Zo ernstig als bij de jongerenorganisatie van de CU is de situatie zeker niet. In december 2023 stapte Nathánaël Post al na zes maanden op als voorzitter van PerspectieF. Reden was het interne geruzie. Tegen het *Nederlands Dagblad* verklaarde hij dat hij voortdurend bezig was geweest met het blussen van brandjes tussen het progressieve en conservatieve kamp. Onder de PerspectieF-paraplu schuilden volgens hem 'verkapte GroenLinksers en verkapte SGP'ers'. Verdeeldheid was er vooral als het ging om deelname aan klimaatdemonstraties en de houding in medisch-ethische kwesties. De afgetreden voorzitter had zo veel boze appjes, waaronder onbeschofte, ontvangen dat hij overspannen was geraakt.

Bij de volwassenen liepen de gemoederen nog niet zo hoog op. Zelden begeven CU-leden zich met geslepen messen naar congressen, praktisch nooit knalt daar verbaal vuurwerk. Kritiek op bewindslieden, volksvertegen-

woordigers en bestuursleden wordt doorgaans in milde termen geformuleerd.

De leden gaan bij congressen behoedzaam met elkaar om, zegt oud-voorlichter van de CU-fractie Sjirk Kuijper. 'Het samen bidden en zingen vormt een verbindend element. Maar een religieus appel doen terwijl je bezig bent met het politieke ambacht, heeft ook iets versluierends. Het dekt tegenstellingen toe. Ik herinner me dat zich een keer een conflict voordeed in Friesland en dat de directeur van het partijbureau Henk van Rhee daarnaartoe ging en zei: laten we samen bidden. Dat werd ervaren als manipulatie.'

Bij mislukkingen past in elk geval de mantel der liefde. Zoals in het geval van het ministerschap van Henk Staghouwer. De Groninger stond in 2022 negen maanden aan het roer van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Totdat hij zelf tot de conclusie kwam dat hij allesbehalve de juiste man op de juiste plek was, een conclusie die velen al eerder hadden getrokken. Bij zijn afscheid op een partijcongres hoorde hij lovende woorden van partijleider Segers over zijn inzet, waarna hij een luid applaus en bloemen in ontvangst mocht nemen. Heel chic.

Maar de onfortuinlijke Staghouwer opereerde in een kabinet dat het gemor bij de CU-achterban wel duidelijk deed toenemen. De coalitie met VVD, CDA en D66 in Rutte IV was een verstandshuwelijk dat steeds minder verstandig leek. De aarzelingen kwamen goed naar voren tijdens een bijzonder extra congres dat in september 2022

in de ReeHorst in Ede werd gehouden. Aanleiding voor deze ingelaste bijeenkomst was een asieldeal die het kabinet een maand eerder had gesloten. Met onder meer de bepaling dat statushouders pas hun gezin naar Nederland mochten halen als ze een dak boven hun hoofd hadden geregeld. Voor een deel van de CU-achterban was het uitstel van gezinshereniging onverteerbaar. Segers noemde de massaal toegestroomde pers spottend 'ramptoeristen', die 'hopen dat we elkaar hier een bloedneus gaan slaan. Gaan we niet doen.'

Alle mogelijke moeite werd gedaan om de plooien glad te strijken. Verontruste partijleden hadden een brief geschreven waarin over 'moreel failliete beslissingen' werd gesproken. De inperking van de gezinshereniging zou een schending van mensenrechten zijn. Waarna een getergde Segers had gesproken over het inbeuken op een gideonsbende. In Ede gaf hij toe dat hij minder beladen termen had moeten kiezen. 'Regeringsdeelname is niet comfortabel, het doet pijn,' zei de partijleider. 'Ik hoop op erkenning over en weer, delen waar de pijn zit.'

Asielwoordvoerder Don Ceder verdedigde het kabinetsbesluit, ook al zei hij er 'buikpijn' van te hebben. Nadat zo'n tweeënhalf uur op redelijk beschaafde wijze, zonder stemverheffingen, was gediscussieerd, bedankte Ankie van Tatenhove het lid van de Tweede Kamer en riep de leden op biddend om hem heen te staan. 'Bovendien willen we God danken. We zingen tot slot als belijdenis het lied "Groot is Uw Trouw o Heer".'